

nor), remanet semper eadem, nec proinde importat multiplicationem entis.

Non alterum: nam vera contradictio non fit nisi per simultaneam affirmationem et negationem ejusdem de eodem sub eodem respectu; porro quae enunciarentur de ente existente per replicationem, necessario afficient vel diversitatem relationum et spatii, quod revera est diversum, vel saltem diversum respectum ipsius objecti. Hinc facile redditur ratio, quare ens ita existens non sit distinctum a semetipso, sed tantum in distinctis locis existat; quare non sit verum, quod concluderetur aliquo loco et simul non concluderetur, moveretur et non moveretur, staret et non staret; etc. quia scilicet realis distinctio locorum est quidem, ut dictum fuit, nota certissima distinctionis entium; sed quamdiu entia existunt naturaliter, seu non mutatis naturae legibus. Insuper existentia per replicationem non multiplicat ens. Deinde, claudi et non claudi, moveri et non moveri, stare et non stare in *uno eodemque loco*, e. g. A. forent quid contradictorium, minime vero si affirmatio vel negatio dicat respectum ad alia loca, e. g. B, C, etc. (1).

(1) Quaestio haec magis intelligibilis evadet, si in replicatione alicujus entis apprehendas; non ens ipsum ad diversa et distincta loca simultanee transferri, sed potius ipsa loca seu partes diversas spatii sibi invicem inexistere ac veluti compenetrari et simultanee uni eidemque enti respondere; haud secus quam e. g. homo in cubiculo vel in navi degens respondet diversis simultanee locis, seu potius diversa loca eidem simultanee respondent. Nam revera pars spatii in cubilico vel in navi respondens determinatae positioni superficiei humanae constituit locum, qui simul cum cubiculo relate ad quamdam portionem domus, cum domo relate ad portionem urbis, cum urbe relate ad provinciam cum hac relate ad regnum etc. sicut et cum navi relate ad portionem maris, et cum portione maris, relate ad totum mare, atque cum hoc relate ad tellurem etc. constituit totidem loca diversa unum in altero contentum et simultanee eidem homini respondentia. Porro in hac licet similitudine non autem aequalitate, quatenam potest esse contradictio, aut necessitas multiplicationis ejusdem entis? Num contradictorium erit, quod e. g. quiescat relate ad navim in qua sedet, et simul moveatur relate ad mare cujus diversas partes signat navis; vel vicissim? Nonne ambulans per navim versus orientalem plagam movebitur simultanee cum ipsa versus occidentalem, quin motus isti se invicem destruant?

ARTICULUS V.

DE FINE QUEM DEUS INTENDIT IN CREATIONE MUNDI EJUSQUE PERFECTIONE.

28. Dum de fine in mundi creatione habito agitur, duo quaeri possunt et debent; 1°, quem finem actionis suae Deus habuit in mundi creatione; 2°, ad quem finem mundum ipsum, per modum unius entis consideratum, ordinavit. Porro quia Deus est agens intelligens debuit finem intendere, et quia est summe intelligens debuit intendere finem se ipso dignum. Hoc itaque pro certo habendo, quaestiones indicatas facile solves, dummodo prius apprime distinguas haec tria: primo, finem *operis* et finem *operantis*; deinde, agere *cum fine*, et agere *propter* finis consecutionem; demum, finem *absolute* intentum ac *ultimum*, et finem *hypothetice* intentum et *proximum*.

Finis itaque *operis* illud est, ad quod ex natura sui, vel spectatis naturalibus proprietatibus, opus dirigitur: finis autem *operantis* illud est, quod movet ipsum ad actionem ponendam, quodque operans sibi ipsi consequendum proponit: Verum quidem est, hujusmodi fines in causis creatis plerumque in idem coincidere, sed per hoc non tollitur essentialis eorum differentia.

Agere simpliciter *cum fine* non postulat, ut operans finis consecutionem tamquam bonum sibi intendat, sed opponitur tantum actioni imprudenti, seu sine reflexione et non accedente rationis consilio, vel actioni mere spontanea, ut fit in brutis. Potest igitur agens ponere actionem cum fine, quin finis consecutionem tamquam bonum tibi intendat; imo posita distinctione finis *operantis* a fine *operis*, tota utilitas ex consecutione ipsius finis in opus ipsum poterit redundare vel in aliquid aliud, dum interim operans pro se finem alium proposuit.

Finis *ultimus* et *absolute* intentus, sive pro se sive pro opere ad quem ultimate totum dirigitur, et qui per se ratione sui intenditur, nunquam potest *hypotheticus* esse. At contra alii fines, qui rationem medii induunt, dummodo aequae ex eorum consecutione ac defectu finis principalis seu absolutus et ultimus obtineatur, possunt conditioni quae se teneat ex parte ipsius operis esse adnexi. Hinc vero colligitur etiam, quomodo sit intelligendum illud effatum: *qui vult finem, vult*

media, fini scilicet proportionata, et ex se sufficientia quidem, sed relate ad casum praesentem et Deum tunc tantum cum finis asseutione infallibiliter connexa, quando finis est absolute intentus.

29. Primo itaque in mundi creatione finis actionis divinae, *quatenus est actio* entitative spectata, non poterat esse aliquid Deo extrinsecum, quia actio haec cum sit ipsa voluntas Dei sive ipse Deus agens: motivum ejus determinationis esse debebat aequae necessarium, aeternum et immutabile ac ipse Deus; siquidem determinationes divinae voluntatis, entitative spectatae, sunt necessariae, immutabiles et aeternae. Deinde motivum hoc debebat esse tale, quod aequae subsisteret ipsique satisfactum esset, etiamsi ad oppositum voluntas divina determinari supponeretur: secus libertas actionis *ad extra*, qualis est creatio, non posset servari; atqui hujusmodi motivum non poterat esse aliud quam ipsum exercitium divinae libertatis, quod et aequae aeternum est ac ipse Deus, et aequae subsisteret licet oppositam determinationem divina voluntas (in *signo priori*) secuta fuisset; ergo actionis divinae *quatenus est actio*, in creatione e. g. mundi motivum seu finis, est ipsum exercitium divinae libertatis, qui finis constituit finem *operantis*, et maxime congruit cum summa perfectione et independentia Dei, qui non agnoscit aliquod bonum extra se quod ipsum efficaciter moveat ad agendum.

30. Finis quoque *operis* debet esse operante dignus; ergo cum Deus sit ens infinitae, dignitatis, finis quoque mundo praefigendus debebat esse dignitatis infinitae. Jam vero relate ad mundum totum per modum unius entis consideratum, nihil poterat esse infinitae dignitatis praeter Deum ipsum, cum et mundus sit in se quid finitum, et praeter Deum et mundum nihil detur; ergo mundus pro fine sibi praestituto non poterat habere aliud praeter ipsum Deum. Sed quia illud quod pro fine mundi erat constituendum, debebat esse aliquid naturae divinae extrinsecum et non necessarium, ne videlicet non existente e. g. mundo, aliquid internae perfectionis Deo deesset, aut, dum incepit existere aliquid intrinsecum Deo accessisset, extrinseca dumtaxat manifestatio attributorum Dei utrique proposito satisfacere poterat; eam igitur pro fine mundo constituit. Praeterea ipsa rerum mundanarum dispositio idem manifestat: ordo enim legumque constantia sapientiam Conditoris, varietas rerum et earum perfectionum, quarum aliquae solum *esse*, aliae *esse et vivere*, caeterae *esse, vivere et sentire*, reliqua insuper et *intelligere* habendo, miro

prorsus modo ad invicem conspirant, atque sapientiae, pulchritudinis, et bonitatis divinae, quarum sunt quaedam tenues ut cum S. Augustino loquar (1), participationes, manifestum documentum exhibent. Tota denique rerum congeries in suis speciebus permanenti ratione conservata, nulla temporum vicissitudine interrupta, et necessariis mediis ad constantem sui durationem mirabiliter instructa, vigilantissimam summi Conditoris providentiam luce meridiana clarius manifestat.

31. Ex eo autem quod dicamus, finem etiam *operis* debere esse ipso operante dignum, ac proinde in casu nostro *dignitatis infinitae*, non est intelligendum ita, quasi Deus teneatur constituere finem mundo *sub omni respectu infinitum* vel *optimum*: hoc enim quod dicimus, respicit tantum *substantiam* finis, et hypothesim quod voluerit aliquid *ad extra* facere, et sicut liber prorsus erat in aliquo creando vel non creando, ita etiam in manifestandis vel non manifestandis suis perfectionibus *ad extra*, et in hoc potius quam illo gradu manifestandis, pro diversa scilicet perfectionum ratione, quas poterat libere creaturis tribuere. Hinc cum mundus iste in suis perfectionibus sit finitus, patet 1°, plures alios mundos in indefinitum possibiles esse, sive aequales, sive inferiores, aut superiores in perfectione; 2°, non posse dici mundum hunc esse omnium possibilium simpliciter optimum, sed optimum dumtaxat relative ad finem ad quem conditus est: nam licet finis iste quoad substantiam sit *infinitae dignitatis*, ac proinde sub aliquo respectu *optimus*, non manifestatur tamen nisi in determinato quodam gradu, propter determinatum et limitatum gradum perfectionum existentium in creaturis; quae quidem aptissime ac proinde optime ad finem universalem totius mundi conspirant, illumque obtinent; sed quia cum aliter et aliter limitari poterant, majori vel minori relativa semper perfectionum extensione, magis vel minus quoad extensionem, sive *extensive*, ejusdem quoad intensiorem, sive *intensive* dignitatis finem manifestare poterant.

Ex hac simplici animadversione patet, non posse dici finem hujus mundi ipsumque mundum esse *simpliciter optimum*, sed *relative* dumtaxat. Unde etiam absque longiori discussione veluti per se corrumpit doctrina *Optimismi* a Leibnitz, Wolf aliisque excitata, atque magno animorum aestu pro-

[1] Vide doctrinam expositam superius *Psychologiae* cap. 2. art. 2. n. 34. in nota 3.

pugnata, quasi nempe mundus hic esset *omnium possibilium simpliciter optimus*, sive infinitas Dei perfectiones in supremo gradu et maxime manifestans. Praeterea, inter infinitos posibles gradus perfectionis in manifestatione attributorum Dei nullus potest esse simpliciter optimus, nisi vel actuali infinitati limites imponantur vel extensiva et intensiva infinitas perfectionum huic mundo inesse dicatur; quod utrumque falsum et absurdum est. Absurdum quoque foret, rationem divinae electionis in hujusmodi absoluto Optimismo reponere, et exigentiam quamdam suae productionis possibilibus tribuere, cum ex se sint nihil, et libertas Dei aequae subsistere debet circa modum productionis, ac circa ipsam productionem rei contingens. Quod vero Deus debuit finem quoad substantiam optimum mundo praefigere, hoc se tenuit ex parte sapientiae divinae, relinquebatque libertatem circa modum productionis rei, necessitas autem orta ex Optimismo foret objectiva, afficeretque agendi modum. Unde etiam idea quidem Dei respondens mundo, *entitative* spectata, fuit et est perfectissima *absolute*, non tamen fuit, est, aut potuit esse talis *objective*. Bonitas denique divina, quae hic locum habet, cum sit quid relativum *ad extra*, nullam Optimismi necessitatem potest inferre.

32. Ex dictis superius (1) colligitur, non recte facere eos, qui neglecta distinctione finis *operis* a fine *operantis* asserunt, Deum *sibi* pro fine constituisse manifestationem suorum attributorum. Si enim ita esset, jam, cum Deus motivo suae actionis liberae *quatenus est actio*, nunquam destitui poterat, sequeretur quod mundus necessario existat, et quod Deus illum ab aeterno creare debuerit; secus Deus perfectione aliqua interna destitueretur: nam evidens est, non existente mundo, manifestationem istam extrinsecam attributorum Dei nullatenus futuram. Deinde si eam Deus vellet tamquam finem *sibi*, eam vellet ratione sui immediate; quidquid autem tale est, nequit a Deo abesse. Quod si dicatur, finem Dei ipsius quem *sibi* proposuit, fuisset exercitium suae libertatis, quo profecto carere non poterat etiam in hypothesi determinationis ad oppositum: manifestationem autem extrinsecam attributorum esse finem *mundo* praefixum, jam patet, potuisse Deum ea carere, utpote relatione extrinseca et bono accidentali, quodque potius vergit in utilitatem ipsius creaturae, quam Dei.

[1] N°. 29, et 30.

33. Hinc etiam facilius respondetur difficultati, seu potius blasphemiae Voltaire asserentis, quod si Deus propter gloriam suam creavit omnia, vel ambitiosus est, vel proprio amore ducitur, vel est superbus. Nam imprimis Deus non condidit res omnes ad manifestationem extrinsecam gloriae suae quasi ista manifestatione egeret, vel per eam perfectio illius intrinseca augetur, quae unice exurgit ex ipsis divinis attributis in se spectatis, eorumque concordia, ac proinde etiam ex libertate ejusque exercitio, quod solum Deus tantum intendit velut finem sibi necessarium et proprium; sed ideo, quia illius summa perfectio postulabat, ut etiam operi suo *ad extra* constitueret finem se ipso dignum, id et *dignitatis infinitae*; atque hic non poterat esse alius quam manifestatio attributorum ejus *ad extra*. Non igitur ex cupiditate gloriae indebitae, non ex amore proprio inordinato, et ex superbia impellente ad honores excedentes conditionem suae naturae, talem finem mundo Deus constituit, aut in illo constituendo bonum aliquod *sibi* quaesivit; verum in utilitatem potius ipsarum creaturarum, et exigentibus divinae sapientiae legibus, omnia huic sublimissimo fini subordinavit.

Simili facilitate respondetur dicenti, ipsam felicitatem creaturarum potuisse sufficere pro fine mundo constituendo; ergo non erat exclusive necessaria manifestatio attributorum Dei. Siquidem summae felicitatis et infinitae dignitatis non sunt capacia nisi quaedam dumtaxat entia hujus mundi; ergo felicitas haec non poterat esse finis ultimus *totius* mundi. Praeterea felicitas haec rationalium creaturarum intenditur velut medium ad aliquid aliud: nam evidens est, ejus consecutionem pendere a libera voluntate et bonis operibus ipsius creaturae, ideoque debebat ita constitui ac dirigi, ut etiamsi istae creaturae felicitatem suam non consequerentur, ex abusu videlicet suae libertatis, mundus tamen fine suo non frustraretur, cum absonum sit, illud quod Deus efficaciter voluit et ex necessitate suarum perfectionum, quamvis hypothetice velle debuit; posse unquam exitum non habere. Porro talis est manifestatio attributorum Dei; siquidem etiam ii, qui felicitatem aeternam assequendo bonitatem Dei manifestare noluerunt, poena affecti justitiam Dei in perpetuum manifestabunt.

EXPLICIT COSMOLOGIA ET METAPHYSICA SPECIALIS.

A. M. D. G.